

OSMANLI ARAŞTIRMALARI
XX

NeŐir Heyeti — Editorial Board

Halil İNALCIK — Nejat GÖYÜNÇ

Heath W. LOWRY — İsmail ERÜNSAL

Klaus KREISER — A. Atilla ŐENTÜRK

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES
XX

İstanbul - 2000

Sahibi : **ENDERUN KİTABEVİ** adına İsmail **ÖZDOĞAN**

Tel : + 90 212 528 63 18 Fax :++ 90 212 528 63 17

Yazı İşleri Sorumlusu : **Nejat GÖYÜNÇ**

Tel : + 90 216 333 91 16

Basıldığı Yer : **KİTAP MATBAACILIK San. ve Tic. Ltd. Şti.**

Tel : + 90 212 567 48 84

Cilt : **FATİH MÜCELLİT Matbaacılık ve Ambalaj San. ve Tic. Ltd. Şti.**

Tel : + 90 501 28 23 - 612 86 71

Yazışma Adresi: **ENDERUN KİTABEVİ**, Büyük Reşitpaşa Cad.

Yümni İş Merkezi 22/46 Beyazıt - İstanbul

OSMANLI-AVUSTURYA SAVAŞLARI ESNÂSINDA
BURSA HALKININ AVÂRİZ TÜRÜ VERGİ
YÜKÜNDEN ÖRNEKLER (1686-1688)

Cafer ÇİFTÇİ

Bu çalışma, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avusturya savaşları esnâsında Bursa'nın mahalle, köy ve esnaf ahâlîsine yüklediği avâriz vergileri hakkında, içerisinde çok sayıda kayıt bulunduran ve Bursa şer'îye sicillerinde yer alan B-148 numaralı defterin önemli görülen belgelerinin incelenmesi ile oluşturulmuştur. Seçilen belgelerde her bir mahalleye, köye ve esnaf gurubuna göre avâriz türü vergi yüklerinin, Bursa kazâsı için mübâşire verilen defter örnekleri olarak tek tek listelenmiş olması, daha önce bu konu hakkında yüzeysel bilgiler veren çalışmaları aydınlatacak bir nitelikte olduğundan önem arz etmektedir.

1683-1699 yılları arasında Avusturya ile yapılan savaşlar¹, yeniçerilerin maaş ve masraflarının ödenmesi açısından hazineye büyük sıkıntılar ortaya çıkardı². Savaşların uzun sürmesi askerî harcamaları arttırdığından, masrafların

¹ Savaşların Batılı devletler açısından sonuçları hakkında bkz. İber Ortaylı, "İkinci Viyana Kuşatmasının İktisadî Sonuçları Üzerine", *Osmanlı Araştırmaları*, II, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1981. ss. 195-202. Karl Vocelka, "Avusturya-Osmanlı Çekişmelerinin Dahilî Etkileri", *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, sayı 31, 1978. ss. 5-28.

² Bkz. Halil Sahillioğlu, "Sıvış Year Crises in the Ottoman Empire", M. A. Cook (ed.), *Studies in the Economic History of the Middle East*, Oxford University Press, Londra, 1970. ss. 230-249. Halil Sahillioğlu, "1683-1740 Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu Hazine Gelir ve Gideri, VIII. Türk Tarih Kongresi, 11-15 Ekim 1976, Cilt II, TTK. Yay., Ankara, 1981. ss. 1389-1406. Halil İnalçık, "Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire, 1600-1700", *Archivum Ottomanicum*, VI, 1980. ss. 283-337. Yavuz Cezar, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi*, İstanbul, 1986. Bruce McGowan, *Economic Life in The ottoman Empire: Taxation, Trade and The Struggle for Land 1600-1800*, Cambridge University Press, 1981. Suraiya Faroqhi, "Crisis and Change, 1590-1699", *The Ottoman*

karşılanması, yeniçeri maaşlarının ödenmesi ve mâlî bunalımın aşılması için, 1687 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu'nun değişik bölgelerindeki zenginlerden imdâdiye adıyla vergiler toplanmaya başlandı³.

İ. Hakkı Uzunçarşılı'nın *Osmanlı Tarihi* adlı eserinin, Viyana kuşatması ve sonrasındaki savaşlar hakkında bilgi verilen bir bölümünde, kısaca; "*Savaşın üç cephede devam etmesi sebebiyle iç ve dış hazinede para kalmadığından, devlet kapıkulu ocaklarının bir yıllık maaşlarını verememişti. Bu nedenle 1098H./1687M. yılında imdad-ı seferiyye adıyla Osmanlı memleketleri içerisinde yer alan şehir ve kasabaların zengin ve tâcirlerinden ve devlet memuriyetinde bulunanlardan, para temin edilmesi için her tarafa fermânlar gönderildi. Verilen bu karar doğrultusunda yapılan hesâba göre Bursa şehrinde ise iki yüz kese alınacaktı.*"⁴ cümleleri bulunmaktadır. B-148 numaralı defterdeki belgelerin incelenmesi sonucunda, ilk olarak bu konuyu aydınlatacak bilgiler ortaya çıkmıştır. 8 Safer 1099 tarihli belgede, Bursa kadısına gönderilen tevkî'-i refî'-i hümayûnda, 1098 senesinde mahrûse-i Burusa'da zî-kudret kimesnelerden imdâd-ı seferiyye için 200 kese akça toplanmasına yönelik bir ferman gönderildiğinden bahsediliyor. Bu noktada Uzunçarşılı'nın vermiş olduğu yukarıdaki bilgiler, elimizdeki belge tarafından te'yîd edilme imkânını bulmaktadır. Belgenin devamında, merkezden 200 kese akça toplanması fermân ile emredilmesine rağmen, bu paranın ancak 130 kese akçasının tahsil olunduğu, geri kalan paranın hazineye teslim edilmediği belirtilerek, eksik paranın; tahsilâtı yapan mübâşirin elinde kaldığından mı, yoksa bazı kimselerin paraları tamamen vermeyip ya da noksan verdiklerinden mi ortaya çıktığı bilinmediğinden, durumun kadı tarafından teftiş ve tefahhusu yapılarak eksik paranın muaccelen tahsil edilerek, hazineye teslim edilmesi

Empire: Its Economy and Society: 1300-1914, H. İnalcık ve D. Quataert (eds.), Cambridge University Press, 1994. s.433-473.

³ Bkz. Silahdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *Silahdâr Tarihi*, II. Cilt, Orhaniye Matbaası, İstanbul, 1928. s.375-376. 1718 yılından itibaren ise valilerin sefer masraflarını karşılamak amacıyla imdâdiye-i seferiye adıyla bir vergi toplamaları resmen kabul edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyânlık*, TTK. Yayınları, Ankara, 1994. s.96

⁴ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III. Cilt, I. Kısım, 5. Başkı, T.T.K. Yayınları, Ankara, 1995. s.486.

istenmektedir⁵. Bu dönemde 1 kese-i rumî ^{60.000 dir. ve 12 milyon olur} 50.000 akcaya eşitse 50.000x200=10.000.000 akça eder ki, bu meblağ Bursa'daki *zî-kudret kimesnelerin* devlet tarafından oldukça büyük bir rakamda vergi yükümlülüğüne-tâbi tutulduğunu, dolayısıyla şehir halkının iktisadî gücünün yüksek olduğunu göstermesi açısından önemlidir⁶. Şimdi, Bursa halkından savaş yıllarında istenmekte olan avâriz vergilerini daha detaylı ele almaya çalışalım.

Osmanlı İmparatorluğu'nda fevkalâde durumlarda ve özellikle sefer masraflarını karşılamak için Divân'ın teklif ve kararı ile padişah emri üzerine toplanabilen *Avâriz* veya *Avâriz-ı Divâniye*, Tanzimat dönemine kadar nakit veya hizmet olarak alınan bir vergi türüdür⁷.

Devlet tarafından gönderilen ve kadılara hitaben çıkmakta olan avâriz vergi emirleri, ilk olarak şehrin mahkemesinde bulunan sicill-i mahfûza kaydedilirdi⁸. Ardından bu vergiler, ilgili kazâ sınırları içerisinde yer alan şehrin mahallelerine ve köylerine, hâne sayısına göre dağıtılırdı⁹. Ancak vergilerin tevzi' konusunda, özellikle büyük şehirlerde yeni kurulan ve hâne tahririnde yer almayan mahallelerle, hâne ahâlîsi arasında ihtilâflar ortaya çıkıyordu¹⁰. Avâriz vergisinin halka tevzi'i ve taksimi için, kazâ merkezlerine bağlı olan nâhiye ve köylerde herhangi bir gayri menkûlü tasarruf eden reâyâ tahrir edilerek *Avâriz hânesi* tesbit olunurdu¹¹.

⁵ *Bursa Şer'îye Sicilleri*, Ankara Milli Kütüphâne, Yazmalar Bölümü, B-148, 7b. Bkz. Belge 9.

⁶ Kese hakkında bkz. Şevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, s. 105, dipnot 21.

⁷ Ö. Lütfi Barkan, "Avâriz", *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1993, s. 13.

⁸ Bkz. Şinasi Altundağ, "Osmanlılarda Kadıların Salahiyet ve Vazifeleri Hakkında", *VI. Türk Tarih Kongresi*, 20-26 Ekim 1961, TTK. Yay., Ankara, 1967. Uriel Heyd, *Studies in Old Ottoman Criminal Law*, Oxford and Clarendon Press, 1973. Ebül'ulâ Mardin, "Kadı", *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt VI, Milli Eğitim Basımevi, 1977, ss.42-46.

⁹ Yusuf Oğuzoğlu, "Osmanlı Şehirlerindeki Halkın Vergi Yükü Üzerine Bir Araştırma (1680-1700)", *Osmanlı Araştırmaları*, XV, İstanbul, 1995, s. 166

¹⁰ Yusuf Oğuzoğlu, "Osmanlı Devleti'nde Taşra İle Merkez Arasındaki Bürokratik İşleyiş Hakkında Bazı Bilgiler, (XVII. ve XVIII. Yüzyıllar)", *Osmanlı-Türk Diplomatîği Semineri*, (30-31 Mayıs 1994), Ayrı Basım, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1995, s.34

¹¹ Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi (1453-1559)*, Cilt II, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 266-267.

Avâriz vergileri *avâriz hânesi* olarak adlandırılan birimler üzerinden mahalle ve köylerin *tahammüllerine göre tevzi'* olunurdu¹². Muaf olanlar çıkarıldıktan sonra geri kalan köy ve mahalle nüfusu tespit edilip, belirli sayıda gerçek hâne bir avâriz hânesi sayılarak, köylerin ve mahallelerin kaçar avâriz hânesine sahip olduğu ilgili kazânın *müfredât defterine* kaydedilirdi¹³. Her kazânın *müfredât defteri* livâ esasına göre bir araya getirilerek mevkufât kaleminde toplanıyor ve denetleniyordu¹⁴. Bir avâriz hânesi, bölgelere göre üç ilâ on gerçek hâne arasında değişmekte idi¹⁵.

Avâriz-ı Divâniye adı altında bulunan avâriz ve kürekçi akçası, erkek sayısına göre hesaplanmakta ve hâne başına bölünerek toplanmakta idi. Sürsât ve nüzul ise hâne başına taksim edilen zahîre ile çeşitli erzaktan ibaret aynî bir yükümlülük idi¹⁶. Ancak Avusturya savaşları ile birlikte halktan istenilen avâriz vergilerinin çoğu aynî olmaktan-çıkarılarak nakdî bir hale getirilmiştir¹⁷. Böylece XVI. yüzyılın sonlarından itibaren miktarı dönemin şartlarına göre azalıp artan *Avâriz-ı Divâniye*, sürekli ve nakdî bir vergi haline dönüşerek avâriz akçası, nüzul bedeli, sürsât bedeli ve iştirâ bedeli gibi adlar almıştır.

¹² *Bursa Şer'îye Sicilleri*, B-148, 9b.

¹³ Bu konu hakkında bkz. Münir Aktepe, "XVII. Asra Ait İstanbul Kazâsi Avâriz Defteri", *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, III, 1657. ss. 109-139. Feridun M. Emecen, "Kayacık Kazâsi'nin Avâriz Defteri", *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, (Tayyib Gökbilgin Hatırâ Sayısı), Sayı 12, 1981-1982 ss. 159-170. M. Ali Ünal, "1056 / 1646 Tarihli Avâriz Defterine Göre 17. Yüzyıl Ortalarında Harput", *Belleten*, Cilt LI, Sayı 199, 1987. ss. 119-129.

¹⁴ Ahmet Tabakoğlu, *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*, Dergâh Yay., İstanbul, 1985. ss. 152-164.

¹⁵ Bu konu hakkında bkz. Nejat Göyünç, "Hâne Deyimi Hakkında", *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, (İ. Hakkı Uzunçarşılı Hâtıra Sayısı), Sayı 32, İstanbul, 1979. ss. 331-348.

¹⁶ Nüzul ve sürsât hakkında bkz. Lütfi Güçer, *XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*, İ.Ü. İktisat Fak. Yay., 1964. s. 69 vd. Bruce McGowan, "Osmanlı Avâriz-Nüzul Teşekkülü (1600-1830)", *VIII. Türk Tarih Kongresi*, 11-15 Ekim 1976, Cilt II, TTK. Yay., Ankara, 1981. ss. 1327-1332.

¹⁷ İncelediğimiz döneme yakınlığı açısından, Osmanlı Devleti'nin 1103 (1691-1692) yılında 186.089.213 Akçalık *Avâriz-ı Divâniye* geliri bulunmaktadır. Bkz. Ahmet Tabakoğlu, *agē.*, ss. 152-164.

İncelediğimiz dönemde Bursa kazâsı¹⁸ halkının ödemekle yükümlü bulunduğu avâriz türü vergiler aşağıdaki örneklerden oluşmaktadır.

Nüzul Bedeli: Osmanlı ordusunun sefere çıkarken konakladığı menzillerde çoğunlukla asker için un, kullanılan hayvanlar için ise arpa şeklindeki belirli bir miktar zahirenin toplanıp hâzır bulundurulmasıdır¹⁹. Kadılar kazalarından talep olunan zahireyi, görev alanlarına giren yerleşim birimlerinden *avâriz hânesi* esasıyla pay ederek toplarlar ve menzillere teslim ederlerdi. Ayrıca vergi yükümlüleri bununla da kalmayıp, nakil masraflarını da ödemek durumunda idiler.

Nüzul zahiresinin toplanmasındaki birtakım zorluklar nedeniyle bu vergi, bir süre sonra aynı bir vergi olmaktan çıkıp nakdî bir hale dönüştürülmüş ve nüzul bedeli olarak adlandırılmıştır. 21 Rebi'ul-evvel 1097 tarihli belgeden anlaşıldığına göre, Bursa kazâsının bu dönemde 2310,5 bedel-i nüzul hânesine sahip olduğu mevkûfat defterine kayıtlı görülmektedir. 1098 yılı için hesaplanan nüzul bedeli her bir hâne için 600'er akçadır. Ayrıca mübaşirin *cihet-i maîşeti* için de 30'ar akça istenmektedir. Bu durumda her bir nüzul hânesi için toplam altı yüz otuz akça nüzul bedelinin mübaşir tarafından toplanması gerekmektedir²⁰. Belgede kayıtlı olan bu rakamları işlediğimizde, Bursa kazâsındaki 2310,5 nüzul hânesinden, 1098 senesine mahsub olmak üzere

¹⁸ Bursa'nın bu dönemdeki iktisadî tarihi hakkında bkz. Haim Gerber, *Economy and Society in an Ottoman City: Bursa, 1600-1700*, Jerusalem, 1988. Suraiya Faroqhi, "Bursa at the Crossroads: Iranian Silk, European Competition and The Local Economy 1470-1700", *Making a Living in the Ottoman Lands 1480 to 1820*, The Isis Press, İstanbul, 1995.ss. 113-148.

¹⁹ Bu konuda Bursa Kütüğü'nde şu cümleler geçmektedir: "Vaktiyle ordunun bir yerde misafir kaldığı zaman verilen erzağa denilirdi. İlk devirlerde çok tahammül edilemeyecek bir şekilde idi. Mesela Bursa'dan Van menziline şu kadar nüzul zahîresi isteniliyor. Bursa kadısına yazılan emirde bu zahîreyi mutlaka Bursa'dan alıp getireceksin. Bazılarının yaptıkları gibi Bursa'dan para toplayıp da harp sahasına yakın yerlerden mubayaa edip orduya teslim etmeyeceksin. Bu zahîreyi götürecektir hayvanları da ve bu hayvanların sudan başka yiyeceklerini de Bursa'dan götüreceksin. Yolda hayvan ölürse buna karşılık ihtiyat boş hayvan da götüreceksin" deniliyor. Bu işin başarılması ne kadar güçtür. Ufak bir hesap bu işin büyüklüğünü gösterir. Sonraları nüzul alınmaktan vazgeçilerek nüzul bedeli adıyla bir para taksim ediliyor. Ve bu para toplanıp verilmekle bu şekil işten kurtulmaya çalışılırdı. Bursa'daki mahalleler, köyler avâriz hânelerine taksim ediliyor." Kâmil Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, Bursa Eski Harfli Yazma ve Basma Eserler Kütüphanesi, Genel No: 4521, III/ s. 465.

²⁰ Bursa Şer'îye Sicilleri, B-148, 7a.

toplam, 1.455.615 akça nüzul bedeli toplanacaktır. Bu miktarın 69.315 akçası *mübâşirin cihet-i maişeti* içindir.

Sürsât Bedeli: Ordu için gerekli olan yiyecek maddesi, yakacak ve yem gibi erzağın sağlanması için, başlangıçta aynî olarak toplanan bir vergi idi. Ancak 1683 yılından itibaren girilen ağır savaş yılları neticesinde bu vergi bütün bölgelerden elde edilen ürünün miktarıyla orantılı olarak nakdî bir şekilde toplanmaya başlanmıştır. Örneğin 6 Cumâde'l-ülâ 1099 tarihli belgede, Bursa kazâsında bulunan esnaf guruplarının ve köylerdeki ahâlinin, sefer-i hümayûn için 527.000 akça ve *mübâşirin cihet-i maişeti* için 10.000 akça, toplam 537.000 akça *zehâir sûrsâtı bedeli* ile yükümlü tutuldukları görülmektedir²¹. Bu belgenin yazılmasından itibaren yedi ay gibi kısa bir sürenin geçmesine rağmen bir başka belgede (19 Zi'l-hiceti's-şerîfe 1099), 1100 senesi için yine esnaf ve köy ahâlsine hesap edilen *sûrsât bedelinin tevzî*' edildiği anlaşılmaktadır²². Bu kadar çok sıklıkla istenilen avâriz türü vergilere bakıldığında, devlet ekonomisinin uzun süren savaşlar nedeniyle büyük bir kriz yaşadığını açıkça görebilmekteyiz.

İştirâ Bedeli: Ordu için gerekli olan zahirenin nüzul ve sûrsât ile karşılanamadığı durumlarda açığı kapatmak amacıyla, piyasa fiyatları üzerinden devlete belirli bir miktarda zahire satma mükellefiyetidir. 1683 yılından sonraki dönemlerde devlet ekonomisinin savaşlar nedeniyle bozulması ile *iştirâ* yerine bedelinin alınması yaygınlaşıyor ve bu yöntem genişletilerek beygir ve koyun gibi hayvanlar da *iştirâ* yükümlülüğü içine sokuluyordu. 30 Cemâziye'l-âhir 1097 tarihli belgede, 1098 yılında yapılması karara bağlanan sefer-i hümayûnda kullanılacak şâhî topları ve harp malzemesinin taşınması için devlet, Bursa kazâsından istenilen nüzul bedeli malından her bir bâr-gîr başına 2000 sağ akça verilmek üzere 45 adet bâr-gîrin *iştirâ* olunmasını emretmektedir. Bu emir doğrultusunda Bursa'daki 142 mahalle tahammüllerine göre toplam 90.000 akçalık *iştirâ bedelini* ödemekle yükümlüdür. Belgede 90.000 akçanın 818 guruş + 20 akçaya tekabül ettiği belirtildiğinden, rakamları işlediğimizde bu dönemde 1 guruşun 110 sağ akçaya eşit olduğunu bulabiliriz²³.

Bu hazinenin alış fiyatıdır.

²¹ Bursa Şer'îye Sicilleri, B-148, 16b.

²² Bursa Şer'îye Sicilleri, B-148, 52b.

²³ Bursa Şer'îye Sicilleri, B-148, 9 b.

Bu dönemde devlet, sürekli bir şekilde şehirlere avârız vergilerini tevzî' etmesine rağmen, halkın vergilerden bıktığı ve ödemelerde çeşitli nedenlerden dolayı sorunlar çıktığı, istenilen vergilerin merkeze ulaşmadığı görülmektedir. Örneğin yukarıda belirttiğimiz, Bursa halkının ödemekle yükümlü olduğu iştirâ bedellerinin, aradan iki sene geçmesine rağmen tahsil edilemediği görülmektedir. İştirâ bedellerinin tahsil edilememesi dolayısıyla bâr-gîrler yerine teslim olunmadığından, Top arabacıbaşısı Ali (zîde-kadrühû), bu nedenle padişaha arzualde bulunmuştur. Başlangıçta bâr-gîr iştirâ bedeli olarak istenilen meblağın, daha sonra çıkarılan bir fermân ile Şahî top arabacıları neferâtının in'âmâtına havale olunduğu görülmektedir²⁴. İlk iştirâ bedellerinin halka tevzî edilmesinin üzerinden iki sene geçtiği için, Bursa halkının 1099 senesinde yükümlü tutulduğu iştirâ bedelleri de, 1097 ve 1098 yıllarına mahsub olmak üzere ikiye katlanmış, bu miktara başka harcamalarda eklenince meblağ daha da büyümüştür. Ayrıca iştirâ bedellerinin tahsili için görevlendirilen kişilerin harc-ı râhları bile, Bursa ahâlsine tevzî' edilmiştir²⁵. Bu arada 1097 senesinde iştirâsı fermân olan kırk beş re's bâr-gîrin mübâşiri olan Şamî Mehmed Ağa'nın görevini yerine getirmediği için merkez tarafından da'vâ edildiği görülmektedir²⁶.

Bir başka örnek, 1100 senesinde vâki' olan sefer-i hümâyûna gönderilen ordunun erzak ihtiyacı için, Bursa kazâsının mahalle ve köylerinde yaşayan ahâlîden dakîk (un) ve şa'îr (arpa) *iştirâ bedellerinin* tahsil olunması ile ilgilidir. Bursa ahâlîsi her kilesi mübâşirin cihet-i ma'îşeti ile birlikte 62'şer akça hesabıyla 5800 İstanbul kilesi un ve yine her kilesi mübâşirin cihet-i ma'îşeti ile birlikte 62'şer akça hesabıyla 16300 İstanbul kilesi arpa iştirâ bedellerini ödemekle yükümlü idi²⁷.

Kürekçi Bedeli: Gelişen Osmanlı donanmasının özellikle deniz savaşları esnasında asker ihtiyacını karşılamak için kürekçi olarak çok sayıda insan gücüne ihtiyaç duyuluyordu. Devlet bu ihtiyacın bir kısmını karşılamak

²⁴ Bursa Şer'îye Sicilleri, B-148, 11 b. Bkz. Belge 10.

²⁵ Bursa Şer'îye Sicilleri, B-148, 12 b.

²⁶ Bursa Şer'îye Sicilleri, B-148, 12 a.

²⁷ Bursa Şer'îye Sicilleri, B-148, 56 b. Ayrıca bkz. Tablo 8.

için forsa ve kürek cezası şeklinde iki kaynağı kullanıyordu²⁸. Ancak bu kaynaklar yetersiz olduğundan, donanma için gerekli insan gücünü sağlamada, genelde imparatorluğun sahil bölgelerindeki halktan kürekçi gönderilmesi yükümlülüğü ortaya konuldu. Bu yükümlülüğe göre belirli sayıdaki *avâriz hânesi* bir kürekçi çıkarmak zorunda idi. Kürekçi veren hâne, bedeni bir vergiyi yükümlenirken, geri kalan hâneler ise bu kürekçinin sefer masrafları ile harçlığını karşılamakta idiler. Diğer vergilerde olduğu gibi, bir süre sonra kürekçi yükümlülüğü de nakdi bir hale dönüştürüldü.

1098 senesinde 2310,5 avâriz hânesine sahip Bursa kazasının her bir hânesinden, 50'şer akça *muâvenet bedeli* ve 15 akça *harc-ı tersâne* olmak üzere toplam 65 akça tahsil olunması emredilmiştir. Bu bedellerin yanında ayrıca, her 7 hânedan 1 nefer *aynî kürekçi* de istenmiş, fakat 1 nefer aynî kürekçi yükümlülüğü 44 guruş olarak nakde çevrilmiştir. Diğer bir ifadeyle 1 kürekçi azab için 4840 akça bedel istenmekte idi²⁹.

Yukarıda ele alınan vergilerin dışında Bursa halkının başka türde avâriz bedelleri de yükümlendikleri görülmektedir. Örneğin geçmek bilmeyen bu savaş yıllarında ortaya çıkan eşkıya isyanlarının bastırılması için görevlendirilen, Mirzâ Mehmed Paşa'nın ve diğer bey, nâib, çavuş gibi ünvanlara sahip devlet görevlilerinin masrafları olan 146.300 çürük akça, *hedâyâ bahâsı* adı altında Bursa'daki esnaf gruplarına ve köylerde yaşayan ahâlîye tevzî' olunmuştur³⁰.

Bursa'da halkın yükümlü tutulduğu bu avâriz türü vergilerin büyük bölümü, mahallelerin en önemli kurumlardan biri olan avâriz vakıfları tarafından karşılanmakta idi. Para vakıflarının³¹ uygulamadaki bir şekli olan avâriz

²⁸ Mehmet İpşirli, "XVI. Asrın İkinci Yarısında Kürek Cezası İle İlgili Hükümler, *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, (Tayyib Gökbilgin Haturâ Sayısı), Sayı 12, ss. 203-248.

²⁹ *Bursa Şer'îye Sicilleri*, B-148, 18 b.

³⁰ *Bursa Şer'îye Sicilleri*, B-148, 53b. Ayrıca bu belge *beher esedî gurusun 192 çürük akçaya* tekabül ettiğini belirtmesi açısından önemlidir.

³¹ Para vakıfları hakkında bkz. Jon E. Mandaville, "Usurious Piety: The Cash Waqf Controversy in the Ottoman Empire", *International Journal in Middle Eastern Studies*, Vol. 10, 1979, ss. 289-308. Murat Çizakça, "Cash Waqfs of Bursa, 1553-1823", *JESHO*, 38, 3, Leiden, 1995. ss. 313-354. Hamdi Döndüren, *Günümüzde Vakıf Meseleleri*, Erkam Yay., İstanbul, 1998. s. 89-106 arasında. Tahsin Özcan, *Kanuni Dönemi Üsküdar Para Vakıfları*, Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1997. İsmail Kurt, *Para Vakıfları*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1996.

vakıfları³², bir yandan mahalle ahâlisinin ortaklaşa karşılamaı gereken masraflarının görölmesi hizmetini yürütürken, diğer yandan vakfedilen paralardan ihtiyacı olan kişilere borç verme gibi önemli bir kredi kaynağını sađlıyordu³³. Ayrıca mahallelerin zenginleri de avâız vergilerinin ödenmesinde fakir halka yardımda bulunuyorlardı. Örneğin 1572'de Eşrefiler mahallesi Defter-i Hâkanî'de 20 hâne yazılıp birkaç hâneyi Gökdere suyu alıp yerlerinden eser kalmadığı ve mahallenin zenginlerinden fukarânın avâızını üzerlerine alan birkaç kimse var iken bunlar da öldüklerinden "*sel suyundan zayi olup izi olmayan avâız hâneleri için kimseye hilaf-ı emr avâız teklif ettirmiyez*" diye bir emir gönderilmiştir³⁴.

Avâız ve sefer masrafları için merkezden istenilen bu vergilerin toplatılması sırasında kadıların yanı sıra halk temsilcisi olarak â'yânlar ve vergi toplamakla görevli olan mübâşire önemli görevler düşerdi. Devlet uzun savaşlar nedeniyle Anadolu karışıklıklarını önleyemeyince, her bölgenin kendi âyânından vergilerin toplanması ve asayişin sağlanması için yardım istemekte idi³⁵. Örneğin 1099 senesine mahsub olmak üzere Bursa köyleri ahâlisinin ve esnaf guruplarının yükümlü tutuldukları zehâir sürsât bedelinin, *ittifak-ı cumhûr-ı â'yân ile tevzî' ve tahrîr* olunduğu mübâşire verilen defterde belirtiliyordu. Bu verginin toplanmasında görevli olan mübâşirin *cihet-i maişeti* ise 10.000 akça

³² Bkz. Halil Sahillioğlu, "Avâız", *TDV. İslâm Ansiklopedisi*, Cilt IV, İstanbul, 1991. ss. 108-109. Mehmet İpşirli, "Avâız Vakfı", *TDV. İslâm Ansiklopedisi*, Cilt IV, İstanbul, 1991: ss.109. Bursa şer'îye sicillerinde, bu döneme ait avâız vakıfları ile ilgili muhasebe kayıtlarının tutulduğu çok sayıda müstakil defter örneği bulunmaktadır ve üzerinde çalışılmaktadır.

³³ Özer Ergenç, XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa, Yerleşimi, Yönetimi, Ekonomik ve Sosyal Durumu Üzerine Bir Araştırma, Basılmamış Doçentlik Tezi, Ankara, 1977. s. 181 vd. Ayrıca bkz. Rifat Özdemir, "Ankara Hatuni Mahallesi Nakit Avâız Vakfının Kredi Kaynağı Açısından Önemi (1785-1802)", *V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi, Tebliđler*, (M.Ü. Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi, İstanbul, 21-25 Ağustos 1989), Ankara, 1990. ss. 733-754.

³⁴ Kâmil Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, 4521, III/ s. 465

³⁵ Bu durum yaygınlaşınca Osmanlı İmparatorluğu'nda â'yânlar, giderek ön plana çıkmaya başlayacaktır. Örneğin, 1683 yılında başlayan Avusturya savaşlarının meydana getirdiği ekonomik sıkıntıyı gidermek ve devlet hazinesine yeni gelirler sağlamak amacıyla, mîrî mukata'aların kayd-ı hayat şartıyla serbestiyet üzere mâlikâne olarak ricâl-i devlet ve âyân-ı memlekete iltizâma verilmesi 1695 tarihinde hatt-ı hümayun ile ilan edilmiştir. Bkz. Yücel Özkaya, "XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Yerli Ailelerin Âyânlıkları Ele Geçirmeleri ve Büyük Hânedanlıkların Kuruluşu", *Belleten*, Cilt XLII, Sayı 168, 1978. ss.668.

idi³⁶. Yine 1098 senesine mahsub olmak üzere Bursa'dan hâne başına 600 akça nüzul bedeli talep edilirken, 30'ar akça da vergileri toplamakla görevli olan *mübâşirin cihet-i maîşeti* için isteniyordu³⁷.

Son olarak, Bursa ahâlisinin savaş yılları esnasında yükümlü tutuldukları avâriz vergilerinin; mahallelere, köylere ve esnaf guruplarına göre dağılımını gösteren belgeler ve transkriptleri tablolar ile birlikte sunulmaktadır. Tablolar içerisindeki bilgiler bu dönem ile ilgili Bursa mahalleleri, köyleri ve esnaf gurupları üzerine çalışmalar yapacak araştırmacılar için çok farklı şekillerde iktisâdî veya sosyal açıdan değerlendirilebilir. Örneğin bu tablolarda bulunan rakamlar ile, Bursa'daki en geniş esnâf guruplarının hangileri olduğu çıkarılabilmekte, ya da avâriz hânesi sayılarına göre tahmini nüfusun en kalabalık olduğu büyük mahalleler ve köyler tespit edilebilmektedir.

BELGE 1

Mahrûse-i Burusa kazâsının ber müceb-i sûret-i defter-i mevkufât iki bin üç yüz on buçuk bedel-i nüzul hâneleri olub bin doksan sekiz senesine mahsub olmak üzere her bir hânelerinden altışar yüz akça ve mübâşirin cihet-i maîşeti için her bir hânelerinden otuzar akça dahi ki cem'an her bir hânelerinden altışar yüz otuzar akça bedel-i nüzulleri cem' ve tahsîli fermân olmağın mübâşirin yedine verilen defterdir ki ale'l-înfrâd zikr olunur.

Fi'l-yevmi'l-hâdî ve'l-ışrîn min şehri Rebî'ul-evvel sene seb'a ve tis'in ve elf. (B-148, 7a-7b.)

21 Ra 1097 / 15 subat 1686

*Belgenin devamı için Tablo 1 ve Tablo 2'ye bakınız.

BELGE 2

İşbu bin doksan sekiz senesinde vuku' mukarrer olan sefer-i hümâyûna şâhî toplar ve mühimmât-ı cebehâne tahmîli için mahrûse-i Burusa kazâsından sene-i mezbûreye mahsub olmak üzere matlub olan bedel-i nüzul mâlından beher bâr-gîre ba'de-l-hesâb ikişer bin sağ akça verilmek üzere kırk beş re's bâr-gîr iştirâ olunmak bâbında fermân-ı âlî sâdir olmağın vech-i muharrer üzere havâle olunan doksan bin akça ki bi-hesâbi'l-guruş sekiz yüz on sekiz guruş ile yirmi akça mahrûse-i mezbûrede vâki' mahallâta tahammüllerine göre tevzi' olunan defterdir ki zikr olunur. El-vâki' fi selh-i Cemâziye'l-âhir li-seneti'l-merkûme. (B-148, 9b-10a.)

*Belgenin devamı için Tablo 3'e bakınız.

29 C 1098? / 12 Mayıs 1687
1097 / 2 Mayıs 1686

³⁶ Bursa Şer'îye Sicilleri, B-148, 16b.

³⁷ Bursa Şer'îye Sicilleri, B-148, 7a.

BELGE 3

Defter oldur ki bin doksan yedi senesinde vâki' iştirâsı fermân olunan kırk beş re's bâr-gîrin bâ-emr-i şerîf mübâşiri olan Şamî Mehmed Ağa bedeli olmak üzere beher re's bâr-gîr için mîrîsinden mâ-adâ yirmi üçer buçuk gurus ahz ve kabz mahalline teslim itmemekle bedeli olmak üzere taraf-ı mîrîden yüz seksen bin akça talep ve top arabacıları in'âmâtı için meblağı mezbûrdan havalesi fermân olunan yüz yetmiş iki bin akça ve husûs-ı mezkûr mezbûr Şamî Mehmed Ağa'dan yâhûd kefilinden mahallinde talep ve da'vâ için âsitâne-i saâdete irsâl olunacak kimesnelere harc-ı râh olmak üzere vaz' olunan altmış dört buçuk gurus ki cem'an bin yedi yüz guruşdur ki zikr olunur.

Fi'l-yevmi'l-hâdî ve'l-işrîn min şehr-i Rebî'ul-âhir li-sene tis'a ve tis'in ve elf. (B-148, 12a-12b.) 21 R 1099 / 25 Ocak 1688

*Belgenin devamı için Tablo 4 ve Tablo 7'ye bakınız.

BELGE 4

İşbu sene-i mübâreke vâki' sefer-i hümâyûn saâdet-makrûna me'mûr asker-i zafer-rehber için mahrûse-i Burusa kazâsı ahâlisinden bâ-fermân-ı âlî ve ber müceb-i sûret-i defter-i mevkufât-ı hâkanî matlub olan cem'an beş yük yirmi yedi bin akça ve mübâşirin cihet-i maîşetinden dahi bâ-ittifâk-ı cumhûr-ı â'yân zam olan on bin akça ki min haysi'l-mecmû' beş yük otuz yedi bin akça vech-i âfî üzere mahrûse-i mezbûrede vâki' ehl-i hirefe ve mahrûse-i mezbûre kazâsına tâbi' kurâ ahâlîsine ittifâk-ı cumhûr-ı â'yân ile tevzî' ve tahfîr olunub mübâşir yedine i'tâ olunan bedel-i zehâir sürsâtıdır ki zikr olunur.

Hurrire fi'l-yevmi's-sâdis min Cumâde'l-ülâ li-sene tis'a ve tis'in ve elf. (B-148, 16b-17a.)

*Belgenin devamı için Tablo 4 ve Tablo 7'ye bakınız. 6 Ca 1099

BELGE 5

Mahrûse-i Burusa kazâsının ber müceb-i defter-i mevkufât iki bin üç yüz on buçuk avârız hânesi olub bin doksan sekiz senesine mahsub olmak üzere beher hânesinden ellışer akça bedel-i muâvenet ve on beş akça harc-ı tersâne ki cem'an altmış beş akça tahsîl ve her yedi hânesinden bir nefer aynı küreki ihrâc olunmak bâbında fermân-ı âlî sâdir olmağın imtisâlen li'l-emri'l-âlf mahrûse-i mezbûre kazâsının her bir hânesinden matlub elli akça bedel-i muâvenet ve on beş akça tersâne ki cem'an altmış beş akça cem' ve tahsîl olunmak için mahallât ve kurânın hâneleri tahfîr olunub câmi' yedine virilen defterdir ki ale'l-infirâd zikr olunur.

Hurrire fi'l-yevmi'l-hâmîs ve'l-işrîn min Cumâde'l-ülâ li-sene tis'a ve tis'in ve elf.

Vech-i muharrer üzere bedel-i muâvenet harc-ı tersâne-i âmire cem' ve tahsîl olunmak üzere iken beher nefer azab için kırk dört gurus verilecek olmağın bu hurûf bu mahalle sebt olundu.

Hurrire fi'l-yevmi's-sâbi' ve'l-işrîn min şehr-i mezbûr li's-seneti'l-mezbûre (B-148, 18b-19a.) 27 Ca 1099

*Belgenin devamı için Tablo 5'e bakınız.

BELGE 6

Defter oldur ki bin yüz senesine mahsub olmak üzere mahrûse-i Burusa kazâsında bâ-fermân-ı âlî matlub olan bedel-i sürsât bâ-ittifâk-ı cumhûr-ı â'yân ahâli-i hiref ve kurâya tevzî' olunduğudur ki ale'l-infirâd zikr olunur.

Fi't-tâsi' aşara min Zi'l-hiceti'ş-şerife li-sene tis'a ve tis'in ve elf. (B-148, 52b.)

*Belgenin devamı için Tablo 6 ve Tablo 7'ye bakınız.

BELGE 7

Defter oldur ki işbu sene-i mübârekeke bagi ve isyanları zâhir olan eşkıyâ'nın üzerlerine nefer-i âmm ile varlub katillerine bâ-fermân-ı âlî me'mûr olan Mirzâ Mehmed Paşa'ya ve tarafından gelen Mahmud Bey'e ve sâir tevâbi'ne ve husûs-ı mezbûr için ta'yîn olunan nâibe ücret ve ulağa virülüb helâk olan bâr-gîrler bahâsı ve hareket-i hümâyûn için matlub olan mekkârî tavrı için gelen çavuşların ve âdemlerin ve mekkârî devesi götürren avcılara ücret ve matlub olan mekkârî tavırları def'i için irsâl-ı hedâyâ bahâsıdır ki ale'l-infirâd zikr olunur.

Hurrire fi'l-yevmi't-tâsi' işrîn min Zi'l-hiceti'ş-şerife li-sene tis'a ve tis'in ve elf.

Beher esedî gurus yüz doksan iki akçaya olmak üzere bir yük kırk altı bin üç yüz çürtük akçadır. (B-148, 53b.)

*Belgenin devamı için Tablo 6 ve Tablo 7'ye bakınız.

BELGE 8

İşbu sene-i mübârekeke vâki' sefer-i hümâyûna ve serhadd-ı İslâmiye muhafazasına me'mûr olan asâkir-i İslâmın zat-ı zevâdları için mahrûse-i Burusa kazâsı ahâlisinden beher keyli mübâşirin cihet-i ma'îseti ile altmış ikişer akçaya olmak üzere beş bin sekiz yüz keyli İstanbul dakik ile kezâlik beher keyli mübâşirin cihet-i ma'îseti ile altmış ikişer akçaya olmak üzere on altı bin üç yüz keyli İstanbul şa'îrin iştirâ bedeller tahsil olunmak bâbında vârid olan fermân-ı cihân-muta' ve lazımu'l-ittibâ' imtisâlen sene-i sâbıkada tevzî' olunduğı üzere nefs-i Burusa mahallâtına ve kazâsına tâbi' kurâsından tevzî' olunub muhassıl Ahmed Ağa yedine verilen defterdir ki ale'l-infirâd zikr olunur.

Hurrire fi'l-yevmi's-sâbi' mine'l-Muharremi'l-harâm li-sene miete ve elf. (B-148, 56b-58b.)

*Bakınız Tablo 8.

TABLO 1 Bursa mahallelerinin bedel-i nüzul hâneleri. (1097)

Mahalle Adı	Nüzul Hânesi	Mahalle Adı	Nüzul Hânesi
1- İncirlice	16	41-Çoban Bey	12
2- Encügizler	10	42-Cami-i Kebir	10
3- Alâca Mescid	17	43-Çerağ Bey	12
4- Ahmed Dâi	5	44-Cedid Bey	4
5- Eşrefiler	6	45-Hacı Seyfeddin	5
6- Abdâl Mehmed	21	46-Hacı Sevinç	7
7- İshak Şah	10	47-Hacı Baba	20
8- İbrahim Paşa	10	48-Hacı İskender	15
9- Orhan	8	49-Hasan Paşa	8
10-Ebû Şahme	11	50-Hacı Ya'kub	25
11-Üçkuzular	6	51-Hacılar	19
12-Alacâhırka	16	52-Hamza Bey	15
13-Elvân Bey	9	53-Havz	11.5
14-Altubarmak	15	54-Hamza Habbâz	8
15-Ahmed Paşa	16	55-Hacı Sevindik	10
16-Elmâlık	20	56-Hoca İlyâs	14
17-Istabl-ı Bâyezid Paşa	16	57-Hoca Menteş	3
18-Enârlı	18	58-Hoca Alizâde	18
19-Umur Bey	20	59-Hoca Tayyib	14
20-Bâbü's-Sicn	15	60-Hoca Yunus	10
21-Başçı İbrahim	10	61-Hoca Mehmed Karamânî	11
22-Baba Zâkir	14	62-Hoşkadem Makramavî	18
23-Bâyezid Paşa	10	63-Hayreddin Paşa	8
24-Bâzar-ı Esb	6	64-Hoca Hasan Dudullı	5
25-Bâzar-ı Millh	12	65-Debbağlar	12
26-Bahâdır Ağa	6	66-Duhter-i Şeref	10
27-Bilecik	8	67-Dâye Hâtun	30
28-Bâb-ı Zemin	22	68-Reyhân Paşa	29
29-Bâzar-ı Mâhi	15	69-Zağferânlık	15
30-Tahta Mescid	13	70-Seyyidler	3
31-Tatarlar	11	71-Selçuk Hâtun	10
32-Tahte'l-kal'a	9	72-Simkeş	6
33-Türbe-i Fenâri	8	73-Sivâsiler	12
34-Tefsirhân	9.5	74-Serpınâr	11
35-Tekye Mescid	10	75-Süzen Kefen	17
36-Timurtaş	36	76-Sultan Mehmed	26
37-Demirkapu	12	77-Simidci	8
38-Temennâ	3	78-Sedbâşı	12
39-Çardak	7	79-Şehzâde	8
40-Çukür Mescid	4	80-Şahin Lala	13

Mahalle Adı	Nüzul Hânesi
81-Şeyh Şibli	8
82-Şerafeddin Paşa	8
83-Şeyh Paşa	15
84-Şeyh Hâmid	14
85-Şehâbeddin Paşa	16
86-Şehreküsdî	27
87-Şeker Hoca	20
88-Sâtı Fakı	10
89-Sağrınıcî Sungur	10
90-Sarı Abdullah	9
91-Darphâne	5
92-Doğan Bey	12
93-Taşkın	14
94-İsâ Bey Fenâri	10
95-Azeb Bey	24
96-Attar Hüssâm	10
97-Âlâeddin Bey	7
98-Arab Mehmed	13
99-Ali Paşa	30
100-Arablar	12
101-İ' mâret-i İsâ Bey	15
102-Fazlullah Paşa	8
103-Filiboz	21
104-Kara Gürlü	4
105-Kara Mazâk	10
106-Kara Ağaç	12
107-Kanberler	11
108-Kassab Hüseyin	5
109-Kademerî	12
110-Kavaklı	15
111-Kal'a-i Cami	16
112-Koca Na'ib	40
113-Kayabaşı	28
114-Kal'a-i Umur Bey	11
115-Konevizâde	14
116-Kız Ya'kub	6
117-Kapluca	10
118-Kara Şeyh	27
119-Kara Kedi	10
120-Kiremitcizâde Bey	14

Mahalle Adı	Nüzul Hânesi
121-Kepezler	6
122-Köseler	4
123-Kirişci Kızı	7
124-Mes'ud Makramavî	8
125-Molla Arab	3
126-Maksem-i Gökdere	23
127-Molla Gürâni	4
128-Manâstır	7
129-Murâd Hân	25
130-Mücellidî	4
131-Mecnûn Dede	16
132-Meydâncık	15
133-Mantıcı	24
134-Nakkaş Ali	12
135-Namazgâh	10
136-Veled-i Bevvâb	6
137-Veled-i Na'l-band	22
138-Veled-i Habîb	16
139-Veled-i Vezirî	6
140-Velî Şemseddin	17
141-Veled-i Yâniç	17
142-Veled-i Helvâî	7
143-Veled-i Sarâyî	19
144-Veled-i Kazzâz	15
145-Veled-i Mizân	20
146-Veled-i Enbiyâ	25
147-Veled-iAbdurrahman	8
148-Veled-i Harirî	9
149-Veled-i Harrât	16
150-Veled-i Kurd	13
151-Yıldırım	4
152-Yiğid Köhne	6
153-Yiğid Cedîd	13
154-Yeni Bezzâz	27
155-Yahşi Bey	9
156-Sabbâğ Hayreddin	2
157-Kassab Ali Paşa	2
158-Yahudiler	111

* Yekûn mahallât-ı Burusa 158

* Yekûn hânehâ-i mahallât-ı Burusa yalnız iki bin yüz on altı buçuk (2116,5) hânedir.

TABLO 2 Bursa köylerinin bedel-i nüzul hâneleri. (1097)

Karye Adı	Nüzul Hânesi	Karye Adı	Nüzul Hânesi
1- Akça	4	24- Samanlı	1,5
2- Aksunkur	4	25- Tutâk	9
3- Azvât	2	26- Alişâr	4
4- Emrud	4	27- İsa Bey	4
5- Ahmed Bey	3	28- Filedâr	8
6- İğdir	4	29- Fidyе Kızık	3
7- Barâk	2	30- Karaman	4
8- Bayındır Kızık	3	31- Kara Hızır	5
9- Bâdâmlı	3	32- Kilisâ	10
10- Çağrışan	5	33- Gölpınar	1,5
11- Çalı	3	34- Köpribaş	12
12- Çavuş	3	35- Gözede	1
13- Balıklı	2	36- Mashara	4
14- Çonkara mea İnkaya	1,5	37- Na'ib Kızığı	2
15- Cum'ali Kızık	24	38- Aksu	1
16- Canbazlar	2	39- Avdancık	3
17- Hamamlı Kızık	10	40- Enârlı	3,5
18- Hacı İvaz Paşa	1	41- Dere Kızık	3
19- Hasan	4	42- Dürdâne	3
20- Hamidler	7	43- Hucec	3
21- Depecik	11,5	44- Değirmanlı	3
22- Selçuk Gazi	7	45- Hacı Sevindik	3
23- Soğanlı	3		

* Yekûn kurâ-i Burusa 45
* Yekûn hânehâ-i kurâ-i Burusa yalnız yüz doksan dört (194) hânedir.
* Ber müceb-i sûret-i defter iki bin üç yüz on buçuk (2310,5) hânedir.

TABLO 3. Bursa mahalelerinin bâr-gîr iştirâ bedelleri. (1097)

Mahalle Adı	Guruş	Mahalle Adı	Guruş
1- İncirlice	10	39- Çerağ Bey	5
2- Alâca Mescid	6	40- Hacı Seyfeddin	3
3- Ahmed Dâi	60	41- Hacı Sevinç	2
4- Eşrefiler	5	42- Hacı Baba	6
5- Abdâl Mehmed	6	43- Hacı İskender	6
6- İshak Şah	5	44- Hasan Paşa	5
7- İbrahim Paşa	5	45- Hacı Ya'kub	6
8- Orhan	6	46- Hacılar	6
9- Ebû Şahme	6	47- Hamza Bey	6
10- Elvân Bey	6	48- Havz	3
11- Altıbarmak	2	49- Hamza Habbâz	5
12- Ahmed Paşa	6	50- Hacı Sevindik	3
13- Elmâlık	6	51- Hoca İlyâs	6
14- İstabl-ı Bâyezid Paşa	5	52- Hoca Menteş	3
15- Enârlı	5	53- Hoca Alizâde	6
16- Kal'a-i Umur Bey	6	54- Hoca Tayyib	6
17- Bâbü's-Sicn	5	55- Hoca Yunus	6
18- Baba Zâkir	5	56-HocaMehmedKaramânî	6
19- Bâyezid Paşa	2	57- Hoşkadem Makramavî	5
20- Bâzar-ı Esb	2	58- Hayreddin Paşa	6
21- Bâzar-ı Milh	5	59- Hoca Hasan Dudullı	2
22- Bahâdir Ağa	5	60- Debbâğlar	6
23- Bilecik	2	61- Duhter-i Şeref	6
24- Bâb-ı Zemin	6	62- Dâye Hâtun	6
25- Bâzar-ı Mâhi	5	63- Reyhân Paşa	6
26- Tahta Mescid	5	64- Zağferânlık	6
27- Tatarlar	5	65- Kaygan	6
28- Tahte'l-kal'a	5	66- Seyyidler	2
29- Türbe-i Fenâri	2	67- Selçuk Hâtun	6
30- Tekye Mescid	5	68- Simkeş	5
31- Tekye Mescid/mukar	5	69- Sivâsiler	5
32- Timurtaş	5	70- Serpınâr	3
33- Demirkapu	6	71- Süzen Kefen	6
34- Çardak	5	72- Sultan Mehmed	10
35- Çukur Mescid	2	73- Simidci	3
36- Çoban Bey	2	74- Kepekçiler	5
37- Cami-i Kebir	5	75- Sedbâşı	6
38- Cami-i Umur Bey	6	76- Şehzâde	6

Mahalle Adı	Guruş	Mahalle Adı	Guruş
77- Şeyh Şibli	5	110-Kara Şeyh	5
78- Şerafeddin Paşa	5	111-Kara Kedi	6
79- Şeyh Paşa	6	112-Kiremitcizâde Bey	6
80- Şeyh Hâmid	5	113-Köseler	5
81- Şehâbeddin Paşa	6	114-Kirişçi Kızı	5
82- Şehreküsdî	10	115-Mes'udMakramavî	5
83- Şeker Hoca	10	116-Manâstır	10
84- Sâti Fakı	5	117-Murâd Hân	10
85- Sağrıncı Sungur	10	118-Mücellidî	5
86- Sarı Abdullah	6	119-Mecnûn Dede	5
87- Darphâne	6	120-Meydâncık	5
88- Doğan Bey	5	121- Mantıcı	5
89- İsâ Bey Fenâri	5	122- Nakkaş Ali	5
90- Azeb Bey	10	123- Namazgâh	5
91- Alâeddin Bey	10	124- Veled-i Bevvâb	5
92- Arab Mehmed	6	125- Veled-i Na'l-band	10
93- Ali Paşa	6	126- Veled-i Habîb	10
94- Arablar	6	127- Veled-i Vezirî	5
95- İ' mâret-i İsâ Bey	5	128- Velî Şemseddin	10
96- Filiboz	6	129- Veled-i Yâniç	6
97- Kara Gürlü	2	130- Veled-i Helvâî	5
98- Kara Ağaç	6	131- Veled-i Sarâyî	5
99- Kanberler	6	132- Veled-i Kazzâz	10
100-Kademerî	5	133-Veled-i Abdurrahman	3
101-Kavaklı	10	134- Veled-i Harirî	10
102-Kal'a-i Cami	10	135- Veled-i Harrât	3
103-Koca Na'ib	10	136- Veled-i Kurd	5
104-Kayabaşı	6	137- Yıldırım	2
105-Kal'a-i Umur Bey	6	138- Yiğid Köhne	3
106-Konevizâde	5	139- Yiğid Cedîd	3
107-Kız Ya'kub	5	140- Yeni Bezzâz	10
108-Cedid	2	141- Yahşi Bey	10
109-Kapluca	5	142- Yahudiler	32,5

* Yekûn mahallât 142

* Yalnız sekiz yüz on sekiz guruş ile yirmi akçadır.

* Hurrire hâza'd-defter bi-ma'rifeti-l-abdi-l-ahkar Abdülbâki ârifu-l-kâdi bi-mahrûse-i Burusa -ufiye anhu-

TABLO 4. Hırfet guruplarının avâriz türü vergi yükleri. (1099)

Hırfet Gurupları	Bâr-gır iştirâ bedeli (12 a-b) Guruş	Zehâir sürsâtı bedeli (16b-17a) Akça
1- Tâife-i Habbâzân	65	18000
2- Tâife-i Bakkâlân	85	28500
3- Tâife-i Mumcıyân	6	3200
4- Tâife-i Aşcıyân	45	14500
5- Tâife-i Arpacıyân	28	10000
6- Tâife-i Haffâfân	75	22000
7- Tâife-i Na'l-çacıyân	45	16500
8- Tâife-i Kassâbân	82	27000
9- Tâife-i Seyyâfân	145	37000
10-Tâife-i Yaycıyân	48	15000
11-Tâife-i Hayyatân	55	16000
12-Tâife-i Mıytâbân	48	15000
13-Tâife-i Semercıyân	11	4700
14-Tâife-i Sarrâcân	22	6000
15-Tâife-i Na'l-bandân	27	10500
16-Tâife-i Eskiciyân	10	6500
17-Tâife-i Bezzâzân	112	30000
18-Tâife-i Attârân	35	15000
19-Tâife-i Başcıyân	42	2000
20-Tâife-i Berberân	21	12000
21-Tâife-i Hallâcân	6	5000
22-Tâife-i Çukacıyân	93	24000
23-Tâife-i Kazzâzân	68	21000
24-Tâife-i Kemhâcıyân ve dîbâcıyân	13	6500
25-Tâife-i Hamcıyân ve Dolabcıyân	13	30000
26-Tâife-i Katifecıyân ve Yasdıkcıyân	35	16000
Toplam: 26 aded esnaf gurubu	1343	417900

Not: 16b-17a'da 25. Esnaf gurubunda İnceciyân ve hamcıyân ve dolabcıyân ve desteciyan şeklinde.

TABLO 5. Bursa mahallelerinin avâriz hâneleri sayısı ve avâriz türü bedellerinin özetini göstermektedir. (1099 / 18b-19a.)

* Yekûn mahallât-ı Burusa 157
 * Yekûn hânehâ-i mahallât-ı Burusa yalnız iki bin yüz on beş buçuk (2115,5) hânedir.

Bedel-i muâvenet	Harc-ı tersâne	Kürekci bedeli
50 Akça x 2115,5 105 775 Akça	15 Akça x 2115,5 31 732,5 Akça	2115,5 hâne / 7hâne =302,21428 aynı kürekçi 302,21428 x 44 guruş =13297,428 guruş kürekçi bedeli. 13297,428x 110 akça =1 462 717 akça guruş kürekçi bedeli.

Toplam İştirâ Bedeli:105 775+31 732,5+1.462.717=1 600 224,5 Akça

TABLO 6. Hırfet guruplarının avâriz türü vergi yükleri. (1099)

Hırfet Gurupları	Sürsât bedeli (52b) Akça	Hedâyâ Bahâsı (53b) Akça
1- Tâife-i Habbâzân	17900	5800
2- Tâife-i Bakkâlân	28100	7700
3- Tâife-i Mumcıyân	3000	400
4- Tâife-i Açıcıyân	13000	2800
5- Tâife-i Arpacıyân	9700	2800
6- Tâife-i Haffâfân	21700	6300
7- Tâife-i Na'l-çacıyân	16450	3900
8- Tâife-i Kassâbân	26950	7300
9- Tâife-i Seyyâfân	26950	11500
10-Tâife-i Yaycıyân	14950	3900
11-Tâife-i Hayyatân	15950	4800
12-Tâife-i Muýtâbân	15200	5000
13-Tâife-i Semerciyân	4600	900
14-Tâife-i Sarrâcân	5950	1900
15-Tâife-i Na'l-bandân	10400	2700
16-Tâife-i Eskiciyân	6400	900
17-Tâife-i Bezzâzân	29750	9500
18-Tâife-i Attârân	14950	2900
19-Tâife-i Başcıyân	11900	3400
20-Tâife-i Berberân	11900	1600
21-Tâife-i Hallâcân	4950	500
22-Tâife-i Çukacıyân	23900	7200
23-Tâife-i Kazzâzân	20900	6100
24-Tâife-i Kemhâcıyân ve dîbâcıyân	6500	1000
25-Tâife-i Hamcıyân ve Dolabcıyân	29850	11100
26-Tâife-i Katifecıyân ve Yasdıkcıyân	15900	3100
Toplam: 26 aded esnaf gurubu	406600	115000

Not: 52b'de 25. Esnaf gurubunda İncecıyân ve hamcıyân ve dolabcıyân ve destecıyân şeklinde.

TABLO 7. Köylerin avâriz türü vergi yükünü göstermektedir.

(Bu tabloda belgelerin sadece özet kısımları verilmiştir.) (1099)

Bâr-gîr iştirâ Bedeli (12a-b)	Zehâir sürsâtı bedeli (16b-17a)	Sürsât bedeli (52b)	Hedâyâ bahâsı (53b)
Köy adedi 64	Köy adedi 62	62 köy ve 2 yörügân tâifesi	62 köy ve 2 yörügân tâifesi
357 guruş	123600 akça	120400 akça	31300 akça

TABLO 8. Bursa mahalle ve köyelerinin dakîk ve şa'îr iştirâ bedellerini gösteren özet tablo. (1100 / 56b-58b)

Mahallât-ı Bursa : 159 * Yekûn dakîk 4640 keyl * Yekûn şa'îr 13040 keyl	Toplam keyl: 5800 keyl dakîk 16300 keyl şa'îr	İştirâ Bedeli Dakîk 5800 keyl x 62 Akça 359 600 Akça Şa'îr 16300 keyl x 62 Akça 1 010 600 Akça
Kurâ-i hassa-i Bursa : 67 * Yekûn dakîk 1160 keyl * Yekûn şa'îr 3260 keyl		Yekûn 359 600+1 010 600 1 370 200 Akça

TABLO 9 Bursa'nın değişik tarihlerdeki avâriz vergi yükü.

Senesi	Avâriz hânesi	Kaç hânedede bir
1582	400	Her hânededen seksen akça avâriz
1585	3990	Evvelâ 40'ar alınması emredilmiş ikinci bir emirle 90'a iblağ
1589		Her 30 hânededen bir müdd tereke (Bir kısmı un, bir kısmı arpa bir kısmı buğday)
1605		Eşkîya def'ine me'mûr olanların mevâcibleri için her hânededen 360 akça
1617		200 akça iken 100'ü affolunarak her hânededen 100 akça
1625		Her hânededen birer sikke-i hasene
1630		Her hânededen 300 akça
1636	8964	Hüdâvendigâr livâsının her hânesinden 3'er kâmil guruş
1646	4907,5	Her hânededen 5'er guruş ve mübâşire her hânededen 10'ar akça
1663	2366	Nefs-i Burusa'nın her hânesinden 100'er akça
1664	2336	Her hânededen 600'er ve mübâşire 30'ar akça tahsîli
1680	2340	Her hânededen 600'er ve mübâşire 30'ar akça tahsîli
1681	2318,5	Her hânededen 600'er ve mübâşire 30'ar akça tahsîli
1688	2310	Her hânededen 600'er ve mübâşire 30'ar akça tahsîli
1736	902 ve 1 rub' bedel-i nüzul hânesi	Her hânededen 600'er ve mübâşire 30'ar akça tahsîli
Kaynak: Kâmil Kepecioğlu, <i>Bursa Kütüğü</i> , Cilt III.		H.C.